

ЭК КӨВҮН ХОЙРИН ТУУДЖ

Кезэнэс авн

Орги тег делгүдэн көкрай, одн зүсн цецгэ шавшна. Нур дүүрн усид нугъен-галуд бөмлднэ. Тенъгт, ўулн дотр хутхлад, кесг-кесг шовуд делд иислднэ. Ондр көлтэ, ут күзүтэ тогърун кецин ташуд донъгъдна. Царнъ дунд, брасн шилвтэ тогъруна байдла гарад, худгин занъгъ шовлзна. Хаджудн хуралгъята ётк аргын, сальки ордг нүктэгъэр хоршулгад, ёлл-ёлл багар төврлэтий. Тер аргын заагар, нег бултад орад, тенъгт ёбд хасн занъгъин ўзур deer нег гарад, харуу буугъад шар цоохр шонтл „кук-кук“ болна. Усн ордг байх темдг. Эргнин ширил дэврэд, элвг гол болад урсад байв. Байрл, орги тег, кеерэд көкрай сам болв. „Куку-ку“...

Хаврин түрүн эклснэс авн, намр ирх күртл орги көк тег мел нэр джиргълэр дүрклен болдг медгднэ. Хур орс цагт хамг эн ювдл улм саахрэд, көс күн метэр орги боргэд дуулад суусн болна. Эн хамгт ўгин чимлгъин кергтэ биш. Тер саахн ўзмж тег дундан кеерэн, күклэд күүкн метэр нийхлий.

Манц гидг голнь, манурсан хин гол—гигэд кезэнэ-кезэнэ дуулсан дун, ода ирэд чикнд күнхиннэ. Манцын кеци орги. Эргнин ширил оли салата. Энэ-килдэд күриш Эргнин оли хамрмуд ўулн дотр манурад, дее-жирь оли-оли джирилгъян джирилэд гүүнай. Орчлын ончта саахн! Кезэнэ, кезэнэс авн орчлын тим.

Яшклин экнэс

Яшклин голин экн, ягын хол болдв... Деед Яшклин экнэд дэлсдэж байх салвраха хар гер, харач-уярн ўйдад байхнэ. Теегин сальки улм-улм күч авад, терм-уныншириджиынад-такнад ирв. Ганцхн гаснас архлата салвраха хар гер салькинд динилгдэв: хамхрад нурв. Герин эзэн залуу кеер, күүнэ малин ард ювна. Бийн кеер болв чигн, седклухань, хотнд ўлден, салвраха хар гер дотр тусна.

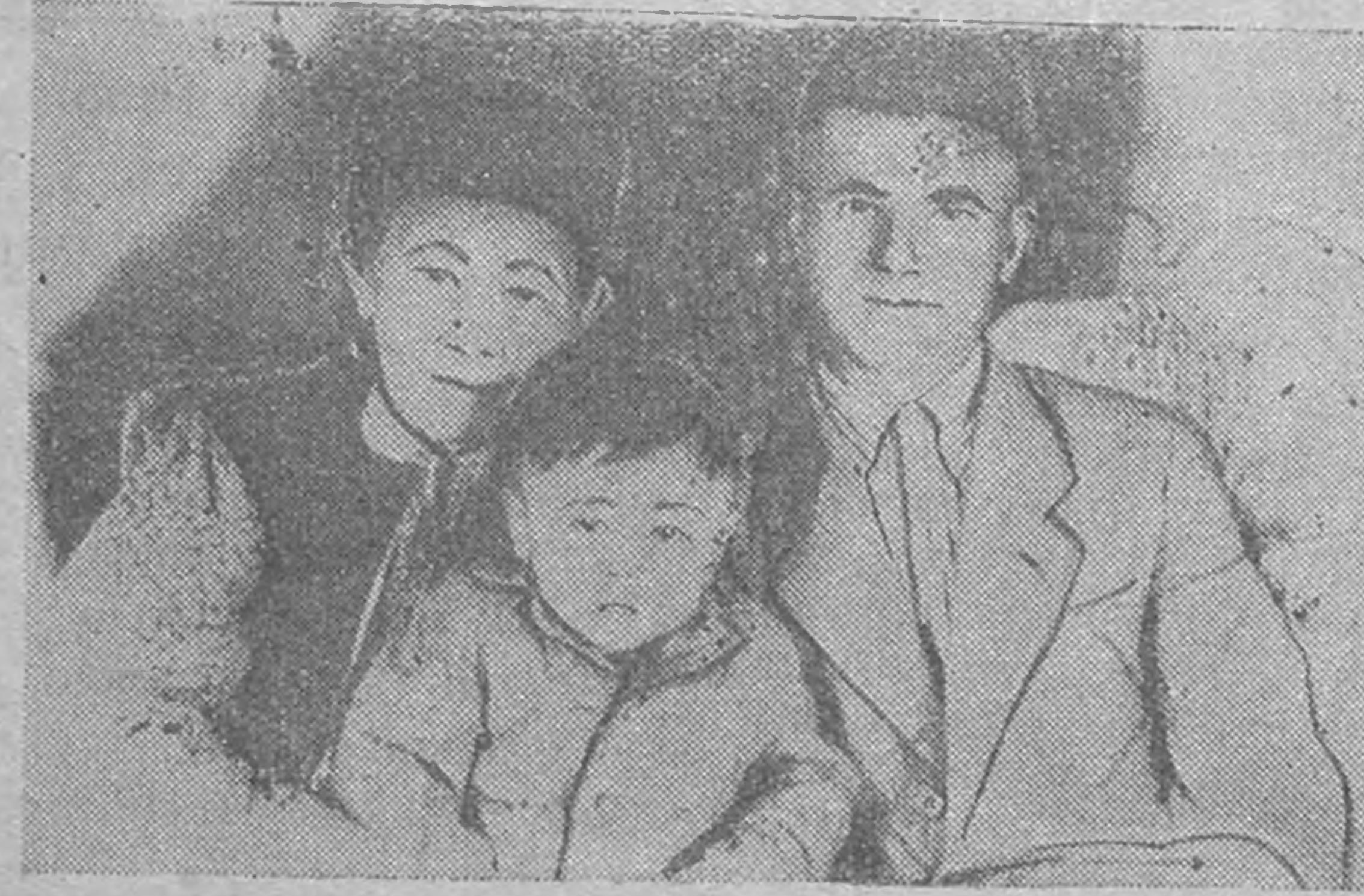
— Гер уга ўлднэ гидгти эн!

Ягын харл, тенъгрэ? Ягыла халг!— болад, көндэе таат шуукрад орква. Нань кенлэ күүндхв, кең зовлнъган келхв? Эдже, эрм цагъян көд! Күүнэ юор гисн күчр мергн юнн. Йор урдас, занъг деерэс—гигэд хальмг ўлгур харадан келгдхш. Ардь ўлден, амилагъян цацурсн ацата гергив, арви улан мац күүктэ, галв болсн салькина маргъдл аргъ уга, ганцарн герт чидлын күрхш. Тер хамг цугъяар, энд кеер ювсн ээнд лавта медгднэ. Хамхрад салькинд нурсын салвраха герн хойр нүднэ тодрхя ўзгднэ.

Салькинд хамхрад нурсын гериин газа, бичкин күүкдэн хорма доран авсн, күнд экин күчр зовлнъта, элврэд сууна. Кендан келхв, ягыла халг? Кең медхмб, экин зовлнъгиг? Сальки номгърв, хо бүрүлий

омн, малан хотнур залад ялч орад аашна. Удхм холас иджлдсн герэн угальв.

— Харн, тиимн лавта бил!—гигэд, ут ёдрин туршд, хойрдад гүннэг келин, тагч болад одв. Хотидан ири, харцаагъян дун уга, хамхрэн геринн күүшд орв. Хо бүрүл дахад, дөрвн төрм хоршулад, ўлдсн цөбкн ундарн цахлад, деглэ гер байрд авб. Тер сб, деглэ гер дотр, герэн дүүрн күүкдэд, хотна ялчин бүлд күүкн төрд хонсиг күн медсн уга. Кенд тэр күүкн кергтэв? Түүнд Яшкл гидг нерн бүгд, тэр күүкн бсэд босв.

ЗУРГТ: Ләрин Яшкл эмги, эвранин асрдэж бсгсн Корниенко Василий көвүтэгъян. ѕвр deer кирил Вася.

БАЛАКАЕВИН фото.

Бурат deer

Деглэ гер удан цагт хотна ард дахад ювб. Ахир-эгчиннин ардас дахлад, отхн күүкн Яшкл гидгтэ күүкн болв. Ахирн орса күүтромд кедэд көдлмш хаягъяд тарв. Эгчинрн эв-заягъян бас олицхав: зэрмн хард мордхав, зэрмн хар газр чигн орцхав. Эцк-ек хойрн оли ўрдтэгъян кесг генад-гесад ювб чигн, деглэ герээн хагыцдж чадсн уга. ўлден отхн күүкн Яшклиг Оргъах орулад, Бурат голин ѡмн амнд байсан Церн-Увша көвн Ләрид бгэд тэвб. Ардь ѡвгн-эмги хойран наасн күцд, зөвн болв. Газр deer тедн, оли ўрдинн джиригъл ўзин уга. Газр дор түүг тедн хама ўзгмб?..

Орчлын саахн, тег дуулна, тенъгрэ-кең зүсн ўулд нүүлднэ. Телтрарн дүүрэ шинирин усн бульгна, тег дотр мал майлж мөбрлднэ, орчлын саахн. Орчлын, чавас, орчлын—ора болад джора... Оли күмн хув газр deer уга болхла, тэр хув хама байдв, түүг кен меддв?

Деглэ герэс, Деед Яшклин экнэс мордад, Буратин голин ѡмн амнд ирсн Яшкл, ўр-садан гаргъяд, брк-бул болв. Цагъатин Хамрин наад амнд, ѡмн Джимгрин экн, Шаргд булг deer Оргъахн байдмн. Күрлт селэн, Оргъахн хойр хооридан бөрхн. Буратин ѡмн амнд, хооран халласн ик салад Күнхкрг гидг күүтр байхнэ. Эн күүтр deer залуун Ләри, Корниенко Григорий орста хоюрн Күрлт селэн орс-баячудин мал харуулнэ. Күүтр deer орс, хальмг хойр брк улс, наадл

Ләрин Яшкл эмги ода наита.

Отхн көвүнэнг герт, ачан таалсн дуулад сууна. Найн насн бас саахн насн. Эн ут насна туршарт Яшклин ўзин, сонъсн оли. Түүнд ахр-ахрар келгдэв.

байсан байрдн малин хашас, катгс.

Оли цагт хамдан байсан, орсхальмг хойр ах-дүүлэд ал болна. Оли хувтэ джиригълин сэн хаалгъ эклчкн цаг билэ. Октябрин алдр революц делгэд ювла. Түүнэ заль тегин арл болсн Оргъахн күрэд уга. Бомж халун залин уурн ёорддэж ювла.

Гриша, Ләри хойран гергд нег ёдр гилтэ хоюрн төрв. Корниенко Григорий көвүнэнг Василий—Вася иер бгв, Яшкл,

хүнлээ эс харгъв. Хонга газрт байх хойр го-лин улс хооридан, насн-джиргълий туршд харгъцл уга ювна. Тер хамг тууль болдг медгднэ. Тег брж, газрь элвг хаалгън оли. Харн тэр хамг тууль биш, тууджин лавтхя ўнн.

Оли дала ўрд гаргъсн, бсгл тохмта Ләрин гергн Яшкл ода ўлден гурвн ўрн: ик көвүн Муутл, дарукн Буува күүкн, отхн Ваня, орс көвүн Вася хоюрн ёра ёндэн күрч ювцхана.

Зовлнэд тахшн булд джиригъл кезэ ўзгхмб? Зовлнъ уга — джиригъл уга, — гигэд уульн дуулхла, Яшклин шавхгдсн хойр нүднэс дакн-дакн хар нүлмсн цалд-цалд аскрина. Арви ниймдгч джил, дэн-даджин көл дотр халун гемэр ёвдэд, халласн авалын-герин эзэн Ләри юнъгрв.

— Эх, Ләри, Ләри! — гидж келчкад Корниенко Гриша асхрулад бас уульв. Тер даругъян шин юс харсхар Улана цергт Гриша мордв. Ардан гашута ўрэн Яшкл даалгъад гарв. Тер кевэр хойр брк бсихин кемд ирв. Му порта, хувб? Хойр бркин эзэн-хальмг, орс хойр, ах-дүамг болсн залус ёдрин хугърхад гилтэ уга болв. ўлден бүлий Яшкл толгъялв.

Кенз күүктэ Яшкл кедү зовлнъ ўзин болхв? Кенд тэр хамган келхв? Кен түүг медхв? Кезэ цагт Яшклин седкл дэвтхмб?

Үрднү ёсв

Яшклин седкл дэвтх кемн бас ирв. Тер кем — байрта цаг.

Бички цагтан күүкд багъбиш зовлнъ бгнэ. Ик болад ирхлэн күүкд — ик зовлнъ болна. ўмх-зүүхн кергтэ, уухидхн хаягднэ. Кү кех кергтэ, брк-бул ёндэнэ. Эн хамг цугъяар экин седклин киласн, эк гидг элдү энъкр садн. Күүнэ экн-ээдж, усна экн-бул. ўрн-садн бсэд-босхла ўзин хамг зовлнъ маргдна.

Зовлнъ унад Яшкл эмги джири насн күртлэн джиригълин ардас көлдв. Утд көбсн күсл ашдн бутнэ. Уугын көвн гертэ-малта залу болв, күүкн күүнд бгв: бас нег брк-бул. Орс көвүн Вася эврэ көвүн Ваня хойрн хоргъад күрв. Советин байрта цаг эклэд хорн джил болдг ювхиг Яшкл, эн хойр ўрдинн насар тоолна. Хойр отхн көвүднэ Октябрлэ цацунаста.

Ээдждэн эдн хойр, седкл салврх ўлдлв ўзүүлчхэнэ. Гертэн суухш: клуб орцхана, комсомолин хург болад ювчхана, футбол наадцхана, кохозин көдлмшт ёдрин дуусн ювна.

— Гер авцхати, күн болцхати—гигэд Яшкл.

— Цол уга, ээдж, — болад, харуудын ишлдий.

Советин күчн

Элст шинъкал эклэд баргддэхдэд эдн ирлэ, ода балгъсн болад дүнгэв. Эдн бас эврэ гертэн байна. Колхоз джил ирвэс улм-улм бсэд-богддэд ювна. Эднэд гар дотр бас ясров: дуулд машин, радио байна, көвдн костюм умсэд, кеерлдэд гарна. Эн хамг саахн цаг дайна көлд харгъэд цаг зуур түрхиг ўздж кен ирлэ.

— Йовтын, цергт мордти. Эн амгъулнъта юсн харст! — гидж келд, гурвн ўрэн Яшкл эмги халгъднэ ўдшлэв. Көвдн чигн уульддэж байхш, бийн чигн уульддэж байхш. Болв, ўрдэн мордулад ювулчад, көндэрсн гертэн Яшкл нөвчлөддэд, му санад авб.

Улм цаарандан болхла, Яшклин седкл-ухан менрв. Дайна көлдэр ўрн-садн хагъцад, байсан герээн көндэрдэд кесг газр кедв. Джиригъл, байрта саахн цаг геедрхин болхв?

Байрта цаг геедрхго! Оли джилд эргэд, харуу Элстдэн Яшкл эмги, наин наста цагтан гертэ-малта, ўртэ-садна хойр көвүгъян дахулад ирв. Эднэд дахлдэж сен зеенрв, ачирижинчирв бас ирхэв.

Кү кесн, алтн уурган көкүлсн ээджэн Яшкл эмги Григорьевич Корниенко Василий Григорьевич Дайн станц deer машигьэр ирдж тослж авб.

— Вася—гидж келд теврэд ўмсэд, Яшкл эмги байрса керэ—байхнэ гидгэр—усн цасн болад уульв. Корниенко Василий Григорьевич Элст балгъсна „Ленинск“ колхозд ах хөбч. Саанэр көдлсийн ачлгдсн, — ик-багъ хойр алтн меддэльтэй.

Эднэ байриг ўгэр цаалгъад кергтэ биш. Яшкл эмги алд залхан медцхэхш, цугъяар хооридан булаадна.

— Ээдж манад байх...

— Ээдж манаг ортн—гилдэд гурвн көвүдин брк-бул хооридан булаадна.

— Мана ээдж эврэ газртан ирэд, көл-гарн чаньгърад, көдж күцгэшгэ болв. Бүрхийн хойр дуунад байх Адян тал гүүгъад юваж одна. Селэ орал Васин тал бас одна, — гигэд отхн берн, Ванин герг Галия, тачкад инэнэ.

Ик көвн Ләри Муутлин герт нег сэн ёдр эдн элг-садарн хурад, байр кецих. Цугъяар герт эс багтцхав, — элвг тэвн күн: эдн Яшкл эмгнэ ўрдсад, ачири-дэжир, бэрэдн, зеенрв. Сэн тавта болсн, найта эмги, тегэд ишгэд дуульв:

Савгъяр-савгъяр моднэ...

Сала бүчрийн күчн...

Сарул джиригълтэй болдгн Советин юсна күчн...

ОНдр-ОНдр моднэ...

Үндсн-бүчрийн күчн...

ОНр-брги болдгн...

Үрглдэж олия күчн...

— Дайн уга төвкнүү болтха. Делкэ нийдэр амулнъ байх...

— Гидж Яшкл эмги юрэл тэвб...

СЯН-БЕЛГИН ХАСР.

